

Diasporos kartų sandūroje

Julius PAPIRTIS.

Kovo mėnesį Kaune Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekoje-muziejuje vyko antroji VDU Pasaulio lietuvių universiteto seminarų ciklo „Lietuvių diaspora prieš 100 metų ir šiandien“ diskusija, kurioje dalyvavo buvęs Los Andželo Lietuvių Bendruomenės pirmininkas Darius Udrys, JAV lietuvių ir Lietuvos žurnalistas dr. Mykolas Drunga, fizikas dr. Audrius Alkauskas (FTMC), Amerikos lietuvis Dovas Lietuvninkas. Diskusiją moderavo prof. Egidijus Aleksandravičius.

Jei DP kartą mes dar suprantame, tai posovietinė pokolonialinė terpė yra labai mažai aprašyta ir neaiški. Gal reikėtų palikti neaiškumą kaip naujosios išeivių kartos savybę ir kalbėti apie tai, kokie yra išeivijos kartų susikalbėjimo scenarijai? Ar yra būdas harmoningai sujungti šių kartų skirtybes?

Egidijus Aleksandravičius: Šiandien išgyvename keistą būvį – didžiausia Lietuvos istorijoje lietuvių minia pajudėjo iš šalies ir išsibarstė po pasaulį. Mūsų pačių savivoka tam visai nebuvo pasiruošusi. 1936 m. bet kuris lietuvių gimnazistas, atsivertęs A. Šapokos „Lietuvos istorijos“ vadovėlį, galėjo sužinoti apie pasaulio lietuvius: kad jie tokie išvis yra, kokiose šalyse apsigyvenę, kas jiems nutikę. Mūsų laikų emigracijos bangos, 600–700 tūkstančių pasaulio lietuvių, šiandieniniai vadovėliai nepristato. Ar nėra taip nutikę, kad naujoji banga nėra reflektuojanti anksčiau buvusios diasporos patirčių? Ne tik kad savęs nemokame apibūdinti, bet nebandome ir charakterizuoti ankstesnės kartos?

> *Mūsų senelių idealai sunkiai skinasi kelią, nes dabar, kai tiek galimybių save realizuoti pasaulyje ir kai pabrėžiama integracija, jie primena, kad dar ne iki galo konsolidavome savo valstybę.*

Darius Udrys: Mūsų tautos problema yra takoskyra tarp senosios išeivijos ir dabartinės Lietuvos. Mano galva, senosios išeivijos patirtis yra arba nebeaktuali, arba priimama kaip grėsmė: atsinešame visai kitokią organizacinę patirtį, žmonės pajunta konkurenciją, kad galbūt mes užimsime pareigas, kurias jie nusižiūrėję, arba atvažiuosime jų mokyti... Didesnė problema ta, kad mes bandome konsoliduoti nacionalinę valstybę tokiu metu, kai vyksta integracija į pasaulinę tautų bendruomenę. Integracija yra būdas intelektualiai ir ekonomiškai daryti pažangą. Mūsų senelių idealai sunkiai skinasi kelią, nes dabar, kai tiek galimybių save realizuoti pasaulyje ir kai pabrėžiama integracija, jie primena, kad dar ne iki galo konsolidavome savo valstybę. Tai dilema, ir mes nežinom, ką rinktis.

Egidijus Aleksandravičius: Galima įsivaizduoti tą nuostabą, kai po pusamžio sovietų okupacijos 1990-aisiais į laisvą Lietuvą pajuda dalis įsisvajojusių DP kartos ir jų vaikų ir susiduria su ištisa minia iš jos bėgančių. Savijautos nėra visiškai aiškios. Problema bus tos naujos diasporos minios, jei tai išvis diaspora. Gali būti milijonai išvykusių žmonių ir nebūti diasporinės sąmonės. Kai kurios tautos, pavyzdžiui, olandai, savo diasporų neturi. Audriau, tu išėjai ne su minia, o kaip ieškantis savo kelio mokslininkas. Kaip tie naujieji išeiviai juto ankstesniųjų kartų bruožus arba jų nejuto? Koks rezgėsi santykis?

> *Sąveika tarp išeivijos kartų nesiskiria nuo sąveikos tarp bet kokių kartų. Abi pusės turi domėtis viena kita, antraip tai nebus lygiavertė sąveika.*

Audrius Alkauskas: Nuvykęs į Los Andželą, pamačiau bendruomenę, kuri spietėsi aplink Šv. Kazimiero parapiją. Atvažiavau iš valstybės, kuri turėjo susiformavusią struktūrą, Seimą, institucijas, man valstybė buvo pilietinė sąjunga, kurioje gyvena ne tik lietuviai, bet ir baltarusiai, lenkai, rusai, žydai. O Los Andžele pamačiau Lietuvą, kuri nėra pilietinė, suvokiama gan siauru tautiniu aspektu, ir man tai pasirodė svetima. Sąveika tarp išeivijos kartų nesiskiria nuo sąveikos tarp bet kokių kartų. Ji turi būti abipusė. Abi pusės turi domėtis viena kita, antraip tai nebus lygiavertė sąveika. Dabar kamuolys yra mūsų pusėje, nes dipukų kartos mažai belikę arba žmonės yra nutolę. Dalyvauti bendruomenės gyvenime ar ne – kiekvieno apsisprendimas. Jei nori įsiprasminti, semiesi jėgų iš tų, kurie buvo prieš tave. Kai atvykau į bendruomenę, ten jau neradau už ko užsikabinti, sutikau apie du tūkstančius lietuvių ir man buvo sunku atsekti, kur kas vyksta.

Darius Udrys: Vadovaudamas Lietuvių Bendruomenei subūriau valdybą iš abiejų kartų atstovų. Vyresnioji karta įžvelgė kartų problemą ir paprašė ją spręsti, bet nenorėjo patys keistis, ėmė priekaištauti, kad netęsiame jų tradicijų rengti koncertus vidury dienos sekmadieniais ir t. t. Toji karta yra traumuota: ji išvyko po karo ir marinuojasi toje būsenoje šimtą metų, įtraukdama į tai savo vaikus ir vaikaičius. Mano smegenyse buvo įdiegta politinė programa: tau reikia važiuoti į Lietuvą ir vaduoti ją, padėti jai… Kad ne viskas tame paveiksle gerai, ėmiau įtarti po močiutės apsilankymo Lietuvoje 1980 m., kai ji pasakė: „Ach, Lietuva jau nebe ta.“ Visą gyvenimą kalė į galvą viena, o paskui sako: oi, *sori*, čia ne visai tas. Visos kartos savotiškai traumuotos, bet ši – ypač.

Audrius Alkauskas: Nesijaučiu traumuotas, esu Sąjūdžio vaikas. Kas mane šokiruoja dėl naujųjų emigrantų, man labai skauda ir pikta, kad labai greitai pametama lietuvių kalba: pats mačiau, kaip po ketverių metų atsisakoma lietuviškų pasų, su vaikais kalbama laužyta anglų kalba, kad jie neišsiskirtų iš aplinkos.

Darius Udrys: Prisiminkite, ką sakiau: čia vertybė yra integracija, o ne tautinė konsolidacija. Jie atvažiavo į Ameriką ir jiems neramu, ar jų vaikai integruosis naujojoje visuomenėje. Aišku, tai yra netikras pavojus.

Egidijus Aleksandravičius: DP karta išsinešė traumą dėl to, kad turėjo pabėgti, kitiems likus žūti miškuose, būti „teriojamiems“ rusų okupantų. Posovietinės kartos trauma kita – stiprus nevisavertiškmo kompleksas lietuviškumą paverčia balastu, kuriuo norima kuo greičiau atsikratyti.

> *Visos emigrantų grupės bando kuo greičiau integruotis, tai normalus būdas. Pokario diasporos elgsena nutolsta nuo normos.*

Darius Udrys: Noriu paprieštarauti: visos emigrantų grupės bando kuo greičiau integruotis, tai normalus būdas. Pokario diasporos elgsena nutolsta nuo normos. Šitaip užkonservuoti tautinę idėją ir perduoti net ne vienai kartai – tai ypatinga ir, galima sakyti, nenormalu.

Mykolas Drunga: Kai dipukai bėgo iš Lietuvos, jie bėgo su pojūčiu, kad Lietuva žlunga, kad jiems reikia laikytis kartu, Amerikoje atkurti Lietuvą – ir tai šventa misija lietuvybės vardan. Dabar išvažiuoja dėl to, kad neįmanoma uždirbti pagal europinius standartus.

Dovas Lietuvninkas: Mano seneliai ir tėvai gyveno Čikagos rajone, kuris vadinamas Mažąja Lietuva. Dabar matome lietuvių išsibarstymą po priemiesčius. Išeivijos kartų skirtumą jaučiau, nes dipukų vaikai ir vaikaičiai dalyvauja kultūrinėje veikloje, bando išlaikyti kalbą ir tradicijas be jokio stūmimo. Jaučiasi, kad naujosios kartos lietuvių turėtų būti daugiau, kyla klausimas, kodėl jie neveda vaikų į lituanistinę mokyklą, kur jie yra? Man atrodo, nesvarbu, ar planuoji grįžti į Lietuvą, ar ne, vis tiek esi lietuvis ir gali stengtis lietuvybę išlaikyti būdamas kitur.

> *Galbūt to etnolinvgistinio stebuklo pavėsyje prarandame lietuviškai nekalbančius lietuvius?*

Egidijus Aleksandravičius: Dėl DP kartos tapatumo ir kaitos sutinku su Dariumi: taip, įmanomas toks istorinis požiūris ir galima sakyti, jog tai, kas nutiko pokario kartai yra „nenormalu“, įskaitant ir nepaprastai tvirtus, draugiškus diasporos vidinius santykius. Galbūt to etnolinvgistinio stebuklo pavėsyje prarandame lietuviškai nekalbančius lietuvius? Dauguma DP vaikaičių nebekalba lietuviškai, bet atmintis išlikusi ir nesijaučia takoskyros. Naujoji karta su tais klausimais susiduria skirtingai.

Darius Udrys: Normalesnė emigracija – kai atvykusiesiems integracija yra svarbesnė už paliktos šalies tautinę konsolidaciją. Manau, kad ir naujieji išeiviai po kurio laiko pasiilgsta Lietuvos ir ima ieškoti lietuvių... Lietuviškos šventės visuomet būdavo labiau intravertiški pasakojimai saviems apie save. Būnant Los Andželo Lietuvių Bendruomenės valdyboje, norėjosi atverti duris plačiai amerikiečių publikai, per renginius kalbėdavome angliškai, nors pradžioje keistai jautėmės. Bet jei kalbėsime tik lietuviškai, atstumsime daug lietuviškai nekalbančių lietuvių.

Audrius Alkauskas: Galima palyginti lietuvius su iraniečių bendruomene, kurią sudaro žmonės, pabėgę po revoliucijos – ji irgi labai intravertiška, tai „Mažasis Teheranas“. Žmonės ieško laimės formulės, ir gyvenimas išmoko, kas svarbu, o kas nesvarbu. Dipukų kartai gyvenimas tą pamoką iš karto įteikė: jos būsena buvo tarsi stovint ant kalno su slidėmis, kai vienintelis tikslas yra nusileisti. Naujoji karta yra tarsi einanti į žygį, kai gali pasirinkti kryptį, ir tų pamokų niekas neįteikia, pats turi susigaudyti.

Egidijus Aleksandravičius: DP karta išsivežė iš Lietuvos ir vystė Amerikoje savanoriško asociatyvumo, draugijinio gyvenimo įgūdį. Jie visi priklausė

bendruomenėms, gebėjo sukurti globaliai veikiančias organizacijas, Pasaulio Lietuvių Bendruomenę, paskelbė Lietuvių Chartą… Prisimenu, po mano paskaitos Balzeko muziejuje, kur kalbėjau apie tai, ką mums, Lietuvos lietuviams, reiškia Lietuvos Vyčiai, vienas žmogus pasakė: Amerika irgi keičiasi, jau masonai baigia išsiskirstyti, skautai nebesusirenka… Prisiminiau Roberto Putnamo 2000 m. išleistą knygą „Bowling Alone“. Pasaulis su savo feisbukais trinka, irsta, retėja buvęs savanoriškų asociacijų audinys arba jis virtualizuojasi. Mes iš sovietinės Lietuvos išėjome su vienu išoperuotu genu: nebesugebėjome burtis į asociacijas. Akivaizdu, kad naujoji išeivijos karta pagal socialinio elgesio tipą artimesnė mums, čia gyvenantiems, ir tolimesnė DP, pratęsusiems pirmosios respublikos organizacinę struktūrą.

> *Pirmoji išeivija irgi jungėsi į organizacinį gyvenimą, nesijautė trinties tarp grynorių ir dipukų.*

Mykolas Drunga: Matyt, organizuotis yra lietuviškas bruožas, kiekviena grupė nori steigti savo parapiją arba laikraštį. Pirmoji išeivija irgi jungėsi į organizacinį gyvenimą, nesijautė trinties tarp grynorių ir dipukų, nes buvo aišku, kad norint išsaugoti lietuvybę reikia jungtis į organizacijas.

Audrius Alkauskas: Manau, kad čia labiau ne lietuviškas, o vakarietiškas bruožas. Amerikoje mane šokiravo, kad visuomenė pačiame žemiausiame sluoksnyje labai demokratiška – jei nori būti mokyklos valdybos pirmininku, gali iškelti savo kandidatūrą. Kol nesi to pajutęs, nesupranti, kam to reikia. Kam reikia susiburti? Ne tik tam, kad atrastum bendraminčių, bet ir kad kitas tavyje pasėtų krislelį, kad turėtum apie ką galvoti. Tampi dalimi kai ko svarbaus, istorija tau kažką reiškia. Asociacijos reikalingos vien tam, kad tu augtum… Labai nevisavertiška lyginti išeivių kartas, nes DP žmonės buvo Lietuvos visuomenės grietinėlė, o dabartiniai emigrantai statistiškai atspindi visus socialinius sluoksnius. Vyksta amžina kolizija tarp to, kas gera man, ir to, kas gera visiems. Lietuvoje daug pokyčių yra išvengiama vien dėl to, kad žmonės, kurie tuos pokyčius gali daryti, nesuinteresuoti vien dėl to, kad jų pačių ateitis dėl tų pokyčių nukentės. Po manęs nors ir tvanas. Įvelkama į gražius žodžius, bet iš tiesų pokyčiai palies iš tave. Nepriimam tų, kurie gali duoti, nes pokyčiai išjudins ir mus. Nematau kito būdo, kaip tik pasitikėti savimi ir būti drąsiam.

> *Atsiranda pavienių žmonių, kurie įgyja išsilavinimą užsienyje ir grįžta į Lietuvą*

arba užaugo tenai, kaip aš, ir nori prisidėti prie valstybės konsolidavimo, pastatymo ant kojų, bet nėra kritinės masės.

Darius Udrys: Tai ką daryti? Atsiranda pavienių žmonių, kurie įgyja išsilavinimą užsienyje ir grįžta į Lietuvą arba užaugo tenai, kaip aš, ir nori prisidėti prie valstybės konsolidavimo, pastatymo ant kojų, bet nėra kritinės masės. Įeina vienas, tada jį išmeta, įeina dar vienas – vėl išmeta. Mums reikia šturmuoti vienu ėjimu, bet nėra užtektinai žmonių ir neradome priėjimo. Bet tokios organizacijos, kaip Pasaulio lietuvių universitetas ar *Global Lithuanian Leaders*, gali išlaikyti ryšius ir bandyti juos įkvėpti.

Audrius Alkauskas: Bandžiau suprasti, kodėl mūsų karta sutrikusi. Europoje yra daug sutrikusių žmonių, Amerika irgi blaškosi. Mūsų idėja galėtų būti tokia: mes visi laisvi rinktis, bet Lietuva yra puiki kūrybos niša.Mūsų karta yra iš esmės karta be mokytojų. Universitete daug jaunų žmonių ir daug senų žmonių, o darbinio 40-50 metų amžiaus, tų, kurie visą pasaulio bagažą veža, beveik nėra. Dipukų karta augo su mokytojais. Savo mokytojus ir doktorantūros vadovus turėjau susikonstruoti.

Egidijus Aleksandravičius: Galbūt dabartinė naujoji išeivija „normalesnė“ negu dipukų karta, bet yra vienas dalykas, kuris „Mažojo Teherano“ tipo bendruomenių aplinką skiria nuo naujosios lietuvių aplinkos: jie integruojasi, nepamesdami aiškios meilės kraštui, iš kurio išvažiavo, ir tai atvirai išreiškiama. Tarybukų kartos bruožas: tikrasis santykis su kraštu slepiamas, o dažnai demonstruojamos pagiežos, nusivylimo ir piktumo nuotaikos. Reiktų didinti gebėjimą matyti skirtingus lietuvius. *Just be different*.

Dovas Lietuvninkas: Nesustabdysime bėgimo iš Lietuvos, bet galime pabandyti įkvėpti daugiau meilės jai. Jau viena karta lietuvių užaugo be sovietinės įtakos, tuoj gims nauja karta. Dabar pats kritiškiausias laikas ugdyti, kad ši karta išmokytų savo vaikus, kad tai būtų nauja pradžia. Jei šita karta išvažiuotų, ji jau galėtų rasti kalbą su dipukais ir apsuptų tuos, kurie neturėjo to jausmo Lietuvai.

Darius Udrys: Kaip dar paaiškint žmogui, kad jo tauta jį palaiko ir kad ji jam turi rūpėti? Galime sudominti tuos žmones parodydami, kad dabar yra unikali galimybė kurti, pastatyti valstybę ant kojų. Kitos galimybės nebus, mes negausim kitos Lietuvos.

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2018 m. gegužės mėn. 5/567.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS